

VELTA RŪĶE-DRAVIŅA

VELTA TATJANA RŪĶE föddes den 25 januari 1917 i Valmiera i den del av Lettland som då fortfarande tillhörde det ryska väldet. De första levnadsåren var en svår tid både för familjen och för letterna. Hela det lettiska området, alltså även Valmiera, ockuperades av tyskarna i februari 1917, de båda ryska revolutionerna kom 1917, Lettland förklarade sig självständigt 1918, blev erövrat av bolsjevikerna men återerövrat av lettiska och västliga trupper.

Under mellankrigstiden växte Velta Rūķe upp och började bara sjutton år gammal studera baltisk filologi vid universitetet i Riga. Redan under det sista året i gymnasiet började hon skriva i gymnasietidningen och sedan dess och fram till 1999 publicerade hon sig i stort sett varje år med några få undantag. Sammanlagt omfattar hennes bibliografi 318 nummer.

Hennes viktigaste lärare på universitetet var den store lettiske språkforskaren Janis Endzelins som betydde mycket för hennes vetenskapliga utveckling. Hon blev doktorand i indoeuropeisk jämförande språkvetenskap, men på grund av förhållandena under kriget kunde hon inte disputera, eftersom tyskarna inte tillät disputationer i detta ämne annat än vid tyska universitet. Under de svåra åren 1940–41 var hon Endzelins assistent och lektor i fonetik vid Lettlands universitet i Riga, samt föreståndare för

Lettiska språkarkivet. Därefter arbetade hon med olika projekt vid detta arkiv där hon bl. a. hade som uppgift att leda landsmålsforskningen och ortnamnsuppteckningen i landet samt att organisera arbetet med den lettiska språkatlasen. År 1944 gifte hon sig med den 16 år äldre Karlis Draviņš, som också han var språk- och dialektforskare och som under några år varit utländsk lektor i baltiska språk vid universitet i Tartu hos den mycket kände språkforskaren Paul Aariste, som blev en vän till familjen.

Förhållandena i Lettland under hösten 1944 då tyskarna retirerade från östfronten och de sovjetiska trupperna närmade sig gjorde livet i Lettland outhärdligt för paret Draviņš. De blev tvångsvärvade av tyskarna för att skickas till fronten eller till arbete i tyska fabriker och hade redan ställts upp för avmarsch då de lyckades komma undan i en av Rigas gränder. När de sedan blev erbjudna att fly till Sverige tog de vara på möjligheten. Som så många andra balter flydde de i en liten båt över Östersjön. Destinationen var Stockholm, men en novemberstorm gjorde att båten drev till Gotland. Stormen gjorde att båten delvis vattenfylldes så att de som hade sittplatser, dvs. främst kvinnorna, fick sitta till midjan i iskallt vatten medan männen däremot fick stå under hela färden.

I Sverige kom paret efter en tids vistelse i läger till Lund där båda liksom andra intellektuella flyktingar fick ta de jobb som fanns till hands. 1948 kom hon till slaviska institutet, sedermera slaviska institutionen i Lund, som då som professor hade Knut Olof Falk. Falk var emellertid djupt intresserad av baltologin och tog därför gärna emot baltologer och tog vara på deras specialkunskaper. I Lund undervisade hon under 1950-talet inom olika områden av baltologin.

1949 och 1956 föddes parets båda barn, Dainis och Sarma. Barnens språkutveckling väckte hennes intresse för barnspråk och språkkontakt och detta område kom att bli ett av hennes favoritområden. Vid uppteckningarna av barnens språk hade hon god hjälp av sin träning som dialektolog.

Även om 1950-talet var en kamp för brödfödan fick paret Draviņš en

chans att arbeta inom sina vetenskapsområden. Tillsammans publicerade de båda en stor beskrivning av den lettiska Stendendialekten i serien *Slaviska och baltiska studier vid Slaviska institutionen i Lund*, en beskrivning som alltid fått goda vitsord.

Under 1950-talet fattade makarna Draviņs ett viktigt beslut. Uppenbarligen kom makarna fram till att det skulle vara omöjligt för båda att göra en akademisk karriär i Sverige och man beslutade därför gemensamt att det var den 16 år yngre Velta som skulle försöka. 1954 blev hon fil. lic. i slaviska språk i Stockholm och 1959 disputerade hon på en avhandling om diminutiver i lettiskan, men av någon anledning inte i Lund utan i Stockholm där esten Peeter Arumaa var professor i slaviska språk. Peeter Arumaa var ju nästan lika mycket baltolog som slavist och han kände säkerligen Velta Rūķe-Draviņa från sin tid i Lund där han arbetade före professuren i Stockholm.

Avhandlingen gjorde att hon fick en docentur i balto-slaviska språk i Lund. Där fick hon främst arbeta som slavist. Hon fick också periodvis vara examinator i ryska, polska, tjeckiska, serbokroatiska och litauiska. Anknytningen till Stockholm blev emellertid allt starkare och resorna mellan Lund och Stockholm blev allt fler. 1966 blev hon oavlönad docent i slaviska språk i Stockholm, 1967 blev hon kompetensförklarad då hon sökte professuren i allmän språkvetenskap i Stockholm. Samma år blev hon kompetensförklarad av två av de sakkunniga vid tillsättningen av professuren i slaviska språk i Stockholm men snarare för en professur i baltiska språk. 1969 blev hon forskardocent, men den tjänsten kom hon aldrig att tillträda. Efter ingripande från språkvetenskapliga fakulteten i Stockholm utnämndes hon ett halvår senare till biträdande professor i allmän språkvetenskap. Hon hade i dessa tillsättningsärenden ett starkt stöd från i synnerhet tre personer: Bertil Malmberg, Peeter Arumaa och Christian Stang. Benämningen på professuren omvandlades emellertid 1970 till en personlig tjänst som biträdande professor i baltiska språk, en tjänst som senare omvandlades till en ordinarie professur. Professuren placerades vid institutionen för slaviska språk som därmed blev institutionen för slaviska och baltiska språk. Tjänsten i Stockholm gjorde att hon flyttade till Stockholm med dottern, medan mannen och sonen av olika skäl blev kvar i Lund.

Under 1960-talet publicerade hon förutom ett stort antal artiklar och recensioner ett par monografier om barnspråk och språkkontakt. 1969 kom också den mer populära *Språk i kontakt* i Aldusserien. Många av hennes senare artiklar tar upp problem med anknytning till detta område, och 1982 kom ytterligare en stor monografi på lettiska om barnspråk som senare tryckts om i Lettland (på svenska Från fem månader till fem år). Det är i detta sammanhang intressant att se hur hårt Bertil Malmberg trycker på hennes rykte som barnspråks- och tvåspråkighetsforskare i sitt förslag till inval i Vitterhetsakademien som är skrivet 1978. Jag citerar hans slutord:

Det är måhända, trots hennes enligt fackmännen grundmurade anseende som baltolog, likväl främst som barnspråks- och tvåspråkighetsforskare, som Rūķe-Draviņa blivit internationellt ryktbar, och det är främst som allmänlingvist med intressanta specialiteter, som jag anbefaller henne till inval i Akademien, där hon torde kunna bli till stor nytta.

Till förslaget anslöt sig Peeter Arumaa och Nils Åke Nilsson och 1980 intog hon sin plats i Akademien dit hon, så länge hon var frisk, kom mycket gärna.

Redan på 1950-talet publicerade hon sig i internationella tidskrifter. Och den tendensen stärks under 1960-talet då hon blir alltmer känd internationellt. Hennes vetenskapliga språk var, vid sidan av lettiskan, tyska och i viss mån svenska fram till 1970, efter vilket år hon alltmer går över till engelska. Så är t. ex. hennes båda monografier från 1970-talet, *Place names in Kauguri County, Latvia* och *The Standardization Process in Latvian*, exempel på denna språkliga omorientering. Ryska, som hon hade studerat i Riga, använde hon däremot inte som vetenskapligt språk.

Att professuren i baltiska språk placerades vid slaviska institutionen berodde främst på att man länge ansett att den baltiska och den slaviska språkgruppen någon gång under utvecklingen från urindoeuropeiskan varit *en* språkgrupp eller urdialekt, den baltoslaviska. Detta och inriktningen på historiskt-jämförande språkvetenskap gjorde att de flesta slavister tidigare också studerade litauiska, som ju är det mest ålderdomliga av de båda baltiska språken. Vid Stockholms universitet exempelvis hade det länge vid slaviska institutionen funnits undervisning i litauiska. Många av de nordiska slavisterna var också lika mycket baltologer som slavister.

Trots att det ibland kanske fanns vissa nackdelar med placeringen vid den slaviska institutionen så blev dock åren av samlevnad med slavisterna goda år för baltologin i Stockholm och det var i högsta grad Velta Rūķe-Draviņas förtjänst. Trots små resurser lyckades hon bygga upp en undervisning i lettiska där hon själv var den viktigaste undervisningsresursen.

Samtidigt lyckades hon bygga upp forskningen och ge väsentliga egna bidrag till den. Hon byggde också vidare på sitt redan tidigare omfattande internationella kontaktnät och hon fick en ledande position inom baltologin utanför de baltiska staterna. Till detta bidrog att professuren i baltiska språk i Stockholm var den enda professuren utanför Baltikum. Därmed blev baltiska språk i Stockholm en mycket viktig samlingspunkt för i synnerhet exilletterna och inte bara exilletter från Sverige. Av de fem personer som påbörjade sin forskarutbildning under Velta Rūķe-Draviņas ledning, men avslutade den under efterträdaren Helge Rinholm, är också alla exilletter, två av dem födda utanför Lettland. Den nuvarande professorn i baltiska språk, Baiba Kangere, som kommer från Australien, studerade också för Velta Rūķe-Draviņa en tid år 1976. Velta Rūķe-Draviņa var dessutom med om att organisera eller organiserade själv och deltog i åtskilliga konferenser och symposier. Hon var också under ett par decennier redaktör för två lettiska litterära tidskrifter eller snarare årsböcker som gavs ut i Sverige. Allt detta klarade hon av på grund av en enorm arbetsförmåga och arbetsvilja, en stor hängivenhet för sitt ämne och skulle jag vilja säga en stor målmedvetenhet. Hon visste vad hon ville bygga upp.

När makarna Draviņas flydde från Lettland hade de räknat med att kunna återvända snart, men förhållandena i hemlandet efter den sovjetiska ockupationen gjorde detta omöjligt. Så snart som det var möjligt återvände hon dock men som turist 1961. Därefter reste hon många gånger dit, medan mannen, Karlis, inte kom tillbaka förrän efter sin död 1991, då hans stoft enligt egen önskan fördes till Lettland. Velta Rūķe-Draviņas stoft har också i dagarna förts över till Riga.

Även om de politiska makthavarna i Sovjetlettland aldrig accepterade henne fullt ut, insåg man dock att hon var en faktor att räkna med. Att det officiella hemlandet var minst sagt kyligt inställt till henne visar det faktum att det så vitt jag kunnat se inte finns något i hennes bibliografi som är publicerat i Lettland mellan 1944 och 1990. De lettiska forskarna ac-

ceperade henne däremot och det var åtskilliga som ville vara med i den festskrift som hon skulle ha fått till sin 70-årsdag 1987, men som kom ut först 1990, bl. a. beroende på svårigheter att få ut materialet från Lettland.

Ett verkligt erkännande i sitt hemland fick hon emellertid från 1990. Hon blev både hedersdoktor vid Lettlands universitet och ledamot av den lettiska vetenskapsakademien och 1990-talet innebar också många publikationer i Lettland.

Efter pensionen 1983 då hon efterträddes av norrmannen, framlidne Helge Rinholm var hon fortsatt mycket aktiv som forskare och intresserade sig livligt för den baltiska avdelningens väl och ve. Den baltiska avdelningen hade från sin början stått mellan olika intressenter. Å ena sidan naturligtvis universitetet och dess institution för slaviska och baltiska språk, å andra sidan Baltiska institutet som var en medlemsorganisation som stod utanför universitetet. 1980 kom så Centrum för baltiska studier, som var ett forskningscentrum för baltiska studier, dvs. även innefattade forskning om Estland. Centrum för baltiska studier och den baltiska avdelningen slogs sedan ihop till Institutionen för baltiska studier. Den här sammanslagningen föregicks av en hel del diskussioner där olika ståndpunkter kom till tals.

Även efter sjukdomen fortsatte hon att verka och att hålla kontakt med sina kollegor ute i världen.

Velta Rūķe-Draviņa var en av många balter som flydde till Sverige undan den sovjetiska invasionen. Trots de problem som kriget, flykten och anpassningen till det nya landet medförde klarade hon liksom många andra balter av att göra en karriär och bli till stor nytta i sitt nya hemland, men liksom så många andra balter höll hon fast vid sin baltiska och lettiska identitet. Hon blev internationellt erkänd inom flera områden och byggde upp undervisningen i baltiska språk i Stockholm, då den enda fullständiga undervisningen i baltiska språk utanför Balticum. I sin forskning spände hon över stora områden och även om hon företrädesvis använde sig av lettiskt material kunde hon placera in detta i större samman-

hang. Hon klarade detta på grund av sin obestridliga intelligens, den goda utbildning hon fått i Lettland, en enorm arbetsförmåga och arbetsvilja, en stor hängivenhet för sitt ämne och en stor målmedvetenhet. Jag minns henne som en i alla avseenden stark människa. Vårt land har all anledning att vara tacksamt för den gåva vi ofrivilligt fick då makarna Draviņš tvingades fly från Lettland.

Frid över hennes minne!

Sven Gustavsson